

Kymmenisen vuotta sitten toimiessani Helsingin sanomalehtimiesyhdistyksen puheenjohtajana, päätimme järjestää keskustelutilaisuuden otsikolla “Syökö toimittaja poliitikon kädestä?” – tai ehkä se oli päinvastoin: “Syökö poliitikko toimittajan kädestä?”

Kansanedustajia tuli paikalle kohtalainen joukko, poliittiset toimittajat sen sijaan loistivat poissaolollaan. Muuta lehtiväkeä paikalle kyllä tuli.

Muuan Helsingin Sanomien poliittinen toimittaja, jota pyysin alustajaksi, sähähti puhelimeen, että kuka ääliö tuollaisen teeman on keksinyt. Samainen toimittaja pitäisi varmaan myös nyt esillä olevaa aihetta turhanaikaisena. Mitä keskustelemista median ja kansalaisliikkeiden suhteissa muka olisi. Eihän media tee politiikkaa, se vain heijastaa sitä mitä yhteiskunnassa tapahtuu! Eikä toimittajan asia ole pohitia juttujensa seurauksia; media ei ole mikään osapuoli yhteiskunnallisissa kiistoissa! Tutkijat elävät omissa kammioissaan, toimittajat kertovat siitä, mitä elävässä elämässä tapahtuu!

Media ja yhteiskunnalliset liikkeet

Tämänkaltaiset latteudet tulevat journalistien kanssa keskusteltaessa vastaan toistuvasti. Toimittajien joukossa äyllinen laiskuus ja röyhkeä populismi eivät nimittäin ole vallan harvinaisia ilmiöitä.

Hyvin suomalainen ilmiö on, että avoimella anti-intellektuaalisella asenteella suorastaan ylvästellään. Muissa Pohjoismaissa tai ylipäätään muualla maailmassa en ole viime vuosina nähnyt samanlaista suhtautumista ainakaan yhtä voimakkaana.

Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat lähes säännönmukaisesti kohdanneet paitsi valtajulkisuuden epäluuloa myös pyrkimyksiä tehdä ne motiiveiltaan kyseenalaisiksi tai suorastaan naurettaviksi. Tämä on koskenut esimerkiksi naisliikettä jo viime vuosisadalta alkaen, sen sai kokea 1960-luvun rauhanliike ja se on arkipäivää meidän aikamme eläinaktiiviteille.

Vallitsevien käsitysten, vallitsevan järjestyksen haastajilta on herkästi kielletty legitimiteetti milloin milläkin verukkeella. En halua yleistää kritiikkiä kaikkiin tiedotusvälineisiin ja kaikkiin toimituksiin, mutta silti en usko paljastavani mitään salaisuutta jos totean, että monet toimittajat ovat hyvin haluttomia ottamaan vastaan minkäänlaista kritiikkiä. Kritiikin torjuminen saa useimmiten tukea myös tiedotusvälineiden johdolta. Lehdillä on usein hyvin legalistinen suhtautuminen esimerkiksi vastineisiin – vastine julkaistaan vain ns. vastineoikeuden perusteella, ei niinkään eri mielipiiteiden julkisuuteen saattamiseksi. Tällaisten syytösten kohteeksi jouduin

toimittajan työssä itsekkin, enkä voi väittää, että ne aina olisivat olleet perusteettomia.

Mikä on ”liike”?

Mediaa ei ehkä tarvitse ryhtyä määrittelemään, mutta mikä on yhteiskunnallinen liike? Tai vielä hankalampi kysymys: Mikä on ”uusi yhteiskunnallinen liike”? Suomessa Matti Hyvärinen on kirjassaan *Alussa oli liike* (1984) varsin perusteellisesti käynyt läpi käsitteenmäärittelyä. Hyvärinen on monien muiden lailla havainnut, kuinka ammattiliitot, puolueet, uskonnolliset ja muut fraktiot ovat vanhastaan pyrkineet nimeämään itsensä ”liikkeiksi”. Esimerkiksi sanaa puolue on väistely jo ennen meidän politiikanvastaisia aikojamme.

Mikä sitten on liike ja mikä ei? Muodostavatko muutamat nuoret, jotka laskevat minkkejä luontoon tuhojaan tekemään tai nälkään kuolemaan, uuden yhteiskunnallisen liikkeen? Ovatko he suorastaan terroristeja?

Yksi villeimmin väärinkäytettyjä termejä yhteiskuntakeskustelussa, myös Suomessa, on terrorismi. Hyvinkin korkealla poliittisella tasolla on viime aikoina puhuttu eläinaktivisteista terroristeina. Tämä on legitimoitunut silmiinpistävän kovat otteet näitä nuoria kohtaan.

Itse rajoittaisin terrorismi-termin toimintoihin, joissa väkivaltaa ja se uhkaa käytetään politiikan välineenä siten, että se voi kohdistua keneen tahansa. Tyypillistä valtioterroria olivat Stalinin puhdistukset tai Pinochetin hallinto, tyypillistä heikomman osapuolen terroria palestiinalaisten aloittamat lentokonekaappaukset tai tällä hetkellä ilmeisesti islamilaisten fundamentalistien joukkomurhat Algeriassa.

Iskulauseiden maalaaminen tai tarhakettujen vapauttaminen ei ole terroria vaan (tiettyyn tavoitteeseen pyrkivää) ilkivaltaa.

Terrori kommunikaationa

Norjalaiset Daniel Heradstveit ja Tore Björgå ovat analysoineet terroria kommunikaation muotona. Kirjassaan *Politisk terrorisme* (1993) he osoittavat, kuinka terrori-iskujen keskeisenä tavoitteena on herättää mahdollisimman paljon huomiota.

Sanoman välittämisestä on pitkälti kysymys myös eläinaktivistien ilki-valtaisissa iskuissa – tavoitteena on herättää kansalaiset näkemään se eläinräikkäys, jota turkisala eläinaktivistien mielestä toteuttaa.

Itse olen väitöskirjassani tutkinut kolmen maan, Suomen, Norjan ja

Länsi-Saksan 1960- ja 1970-lukujen radikaaliliikkeitä julkisen keskustelun valossa. Oslossa syksyllä 1996 julkaistun väitöskirjani otsikko oli *Verre enn Quislings hird* (Pahempia kuin Quislingin joukkio). Nimi viittasi konservatiivisen *Morgenbladetin* pääkirjoitukseen, jossa 1970-luvun norjalaismaalaisia ryhmiä pidettiin pahempina kuin maan miehitysjoukkioita.

Tutkimukseni yksi lähtökohta oli sen pohtiminen, mikä oli median rooli suhteessa nuorisoradikalismiin, "Liikkeeseen". Tutkimukseni kohteeksi tuli ennen kaikkea median todellisuus. En niinkään etsinyt sitä, "mitä tapahtui todella" – wie es eigentlich gewesen – vaan pitäydyin sillä tasolla, joka oli saatavillani. Kyse oli siis eräänlaisesta virtuaalimaailmasta, mutta toisaalta juuri se, lehdet, radio, televisio, oli varsinainen todellisuus useimmille – jo neljännesvuosisata sitten.

"Tiedotusvälineet tekevät asioista ilmiöitä eivätkä ota tosissaan sitä, minkä puolesta ihmiset ovat. Se voi tietysti liikkeissä mukana olevien kannalta olla aika kurjaa."

toimittaja Seppo Huiku

Hiukan kärjistäen voi sanoa, että tutkimuksessani keskeistä ei ollut, oliko noita liikkeitä selvästi määriteltävinä liikkeinä olemassa. Sana liike – kuten jo tuli todetuksi – on metafora, jolla viitataan usein hyvinkin vaikeasti rajattaviin ilmiöihin. Käsite liike voi olla käyttökelpoinen väline luottaessa yhtenäistä kertomusta, poliittista narraatiota. Tällaisia kertomuksia loivat toisaalta sekä tuohon mainittuun liikehdintään osallistuvat ihmiset itse että toisaalta media. Omat kertomuksensa oli tietysti myös muilla yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuvilla tahoilla, poliisilla, poliitikoilla ja miksei tutkijoillakin.

Yhdysvalloissa syntyi 1960-luvulla valtaisa määrä erilaisia nuorisoilmiöitä ja aktiviteetteja. Kouluissa ja kampuksilla syntyi jos jonkinlaista liikehdintää. Nämä monenkirjavat muodit ja ilmiöt saivat pian yhteisen otsikon: "The Movement". Olennaista ei tuntunut olevan se, missä oltiin mukana, pääasia oli, että oltiin.

Erityisesti juuri opiskelijaliikkeeseen liittyvät ilmiöt saivat tehokkaasti vahvistusta median avulla. Televisio alkoi – usein ehkä toimittajien sitä tiedostamatta – luoda yhtenäistä kertomusta ilmiöistä, jotka tapahtuivat samoihin aikoihin, mutta joilla kenties ei ollut asiallista yhteyttä keskenään. Kertomuksessa korostui säännönmukaisesti dramaattinen, mieluiten väkivaltainen tapahtuminen, ei mukana olleiden argumentit.

Tiedotusvälineet ja nuorisoradikalismi

Julkisen keskustelun metaforiset taistelut olivat 1960- ja 1970-luvuilla kaikkialla kiivaita, niin myös tutkimuskohteinani olleissa Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa. Media oli mitä suurimmassa määrin osallistuja – siitä huolimatta, että toimittajat tuon osallistuvan roolinsa useimmiten painokkaasti kiistivät.

Tutkimukseni tuotti joitakin yllätyksiä. Kuvittelin, tai muistelin, että Suomen lehdistö olisi noina aikoina ankarasti vastustanut nuorisoradikalismia. Yllätyksekseni sekä maan suomenkielinen että ruotsikielinen pää-

“Journalismin tutkimuksen massaa läpikähdessäni minua usein häiritsee se, että sieltä löytyy vain harvoin mitään uutta ja omaperäistä. Ehkä meidän pitäisi ajatella enemmän ja tuottaa jotakin uutta ja kiinnostavaa, joka saattaisi jollakin yllättävällä ja hauskillakin tavalla avata toimittajille heidän työtään.”

tutkija Heikki Luostarinen

lehti osoittautuivat hyvin liberaaleiksi ja dialogiin valmiiksi. Kun Johan von Bonsdorff ja Nils Torvalds vuonna 1968 ilmoittivat olevansa valmiit teloittamaan pahimpia luokkavivohollisia – siitä muuten kirjan suomenkielinen nimi “Ehkä teloitamme jonkun” – meillä toimittajasedät lähinnä vain naureskellivat. Pojat on poikia...

Nuoret radikaalit olivat myös hauska väriläiskä televisiossa ja radiossa. Mielenosoituksiin, vallankumouksen tekemiseen – terrorista puhumattakaan – ei tahtonut jäädä aikaa kun aina piti olla televisio-ohjelmissa, paneelikeskusteluissa tai – ja tässä on Suomen erikoistapaus – presidentin lastenkutsuilla.

Viimeistään vuoden 1970 vaalit osoittivat, että ns. kansan syvät rivit eivät jakaneet suurlehtien pääkir-

joittajien liberalismia. Vasemmistoenemmistön vaihtuminen porvarienemmistöksi ja SMP:n huima nousu on perustellusti kytketty radikalismiin vastaisiin reaktioihin.

Pidän hyvin perusteltuna käsitystä, jonka mukaan suomalaisilla tiedotusvälineillä oli vaikutuksensa siihen, että radikalismin kehitys Suomessa oli rauhanomaista. Kovia otteita vaadittiin vain *Uudessa Suomessa* ja joissakin maakuntalehdissä.

Perin rauhanomainen kuva syntyi myös Norjasta. Poikien ja tyttöjen puheet olivat verisiä, mutta siihen se jäi. Ja kun radikaaliliikkeeseen tuli

mukaan suuri joukko maan johtavia kirjailijoita, liike sai aikamoisen viihdearvon.

Yhteistä Suomelle ja Norjalle oli, että nuorisoradikalismia kauhistelevalta oikeistolehdistö jäi yksin: muu yhteiskunta ei kerta kaikkiaan ottanut nuoria vallankumouksellisia täysin vakavasti. Niille naurettiin.

Länsi-Saksan osalta kuva oli täysin toisenlainen. Liberaalit ja nuoria radikaaleja ymmärtävät äänet olivat mediassa harvinaisia. Maan julkista keskustelua luonnehti 1960-luvun puolivälistä seuraavan vuosikymmen loppuun puheenvuorojen jatkuva brutalisoituminen, väkivaltaisen retoriikan eskaloituminen ja vain yhden virallisen totuuden salliminen.

Prosessi oli sikäli erikoinen, että Länsi-Saksan nuorisoradikalismi alkoi korostuneen intellektuaalisena; se oli alkuvaiheessa merkittävältä osin ns. Frankfurttin koulun filosofian innoittamaa. Rudi Dutschke, Ulrike Meinhof ja monet muut tunsivat tarkoin valistuksen ja Ranskan vallankumouksen perinnön.

En usko liioittelevani sanoessani, että Länsi-Saksan lehdistö tukahdutti tämän intellektuaalisen protestin, kielsi siltä legitimitettiin ja vaikutti siihen, että koko opiskelijaliike sai kansalaisten silmissä lainsuojattoman leiman. Samassa tahdissa brutalisoitui myös protestiliike.

Prosessin suunta oli Länsi-Saksassa täsmälleen päinvastainen kuin Pohjoismaissa. Kun esimerkiksi Suomessa radikalismi suurelta osin integroitiin (tai ostettiin) parlamentaariseen järjestelmään ja sitä kautta rauhoitettiin, Länsi-Saksassa protesti pyrittiin fyysisestikin lyömään alusta alkaen maahan. Se, että Länsi-Saksaan syntyi kaupunkisiksi tai terroristeiksi kutsuttuja liikkeitä, ei ehkä ollutkaan erityisen yllättävää. Nurkkaan joutuminen, turhautuminen, epätoivo, ovat vaarallisia asioita.

Media mobilisoijana

En ole ainoa, joka on nähnyt saksalaisen terrorismin takana kristillisdemokraattisen hegemonian, Springerin lehdistön sekä valtion väkivaltakoneiston, jolta tilinteko natsiajan kanssa jäi tekemättä.

Pohjoismaisesta lehdistöstä ei toisen maailmansodan jälkeen löydy edes kalpeaa aavistusta sellaisista karkeuksista, joita Saksan suurlehdet käyttivät opiskelijaradikaaleista puhumattakaan. Nämä olivat ”pitkätukkaisia apinoita”, likaisia rähinöitsijöitä, jotka olisi tullut paiskata muurin yli – tai mieluiten ampua kuten yleisönosastoissa saatettiin suositella. 1970-luvun puolivälissä maassa vallitsi suoranainen hysteria. Vallankumouksesta puhuminen edes teoreettisella tasolla johti herkästi rankaisutoimiin, takavarikoihin ja kotietsintöihin.

Lehdistö on osa kunkin yhteiskunnan henkistä ja poliittista hegemonista konstellatiota. Ei ollut sattumaa, että kristillisdemokraattisen Länsi-Saksan lehdistöä hallitsi oikeistolaisen lehtikeisari Axel Caesar Springerin mediaimperiumi.

Ei varmaan ollut sattumaa, että kulttuuriliberaalin (tai jopa kulttuuri-radikaalin) Kekkonen Suomessa johtavat lehdet olivat kulttuuriliberaaleja. Tai että sosiaalidemokraattisessa Norjassa sosiaalidemokraateilla oli suhteellisen vahva asema myös tiedotusvälineissä.

Kansalaisten mobilisoijana (tai manipuloijana) medialla on modernissa yhteiskunnassa suuri rooli. Eivät länsiberliiniläiset olisi lähteneet parisatatuhatpäisenä joukkona opiskelijoita pieksämään ellei heille olisi siihen annettu konkreettisia ohjeita. Toisaalta suomalaiset aseistakieltäytymiseen yllyttäjät olisivat tuskin voineet pitää armeijaa ja oikeuslaitosta samalla tavalla pilkkanaan ellei merkittävä osa lehdistöä olisi asettunut käytännössä heidän puolelleen.

Tutkimukseni keskeisiä teesejä on, että nuorisoradikalismien yhteydessä tiedotusvälineet eivät vain heijastaneet yhteiskunnallista tapahtumista vaan ne olivat olennainen osa prosessia. Tutkimus vahvisti tulkintaa, jonka mukaan keskustelun tukahduttaminen ja radikaalnuorten esiin nostamien teemojen legitiimisyyden kieltäminen vahvisti turhautumisreaktioita ja edisti väkivallan ottamista kommunikaatiovälineeksi. Vastaavasti salliva asenne radikaalia retoriikkaa kohtaan vähensi nuorten tarvetta suoraan toimintaan.

Yhteiskunnallista keskustelua ei ole syytä redusoida vain kielipeleiksi ja metaforisiksi taisteluiksi. Julkinen keskustelu ja siinä käytetty kieli voivat kuitenkin suuresti vaikuttaa yhteiskunnallisten prosessien suuntaan.

*FT Tapani Suominen oli aiemmin
Demarin kulttuuritoimituksen esimies
ja on nykyään lehdistösihteeri
Suomen Tukholman suurlähetystössä.*